

Skuodo rajone gimęs Danielius Alseika – plačiai pasaulyje žinomos archeologės, mokslininkės Marijos Alseikaitės GIMBUTIENĖS tėvas

2026-aisiais sukanka 145 metai kaip Skuodo valsčiaus Urvių vienkiemyje 1881 m. sausio 1 d. gimė ir 90 metų kaip Vilniuje mirė iškilus gydytojas, politikos ir visuomenės veikėjas Danielius Alseika (1881–1936). Daug kam jis žinomas ir kaip tarptautiniu mastu žymios archeologės, mokslininkės Marijos Gimbutienės tėvas.

Urviai – dabar jau buvęs kaimas dabartinėje Skuodo rajono savivaldybėje, esantis 4 km nuo Aleksandrijos gyvenvietės, prie Luobos upės ir netoli Apuolės piliakalnio. Danieliaus, keturių jo brolių ir anksti mirusios sesers tėvai buvo kilę iš tų pačių apylinkių ir abu jie prieš susituokiant turėjo Alseikų pavardes (tėvas buvo Kazimieras Alseika, o mama – Ona Alseikaitė (po vestuvių – Alseikienė). Abu jie buvo žemę mylintys ir ją dirbantys žmonės. Ją mylėti, iš jos semtis dvasios stiprybės, atsakomybės, kad ir ką bedarytum, tėvai mokė ir savo vaikus.

Vaikystės metai ir mokslai:

Skuodas, Liepoja, Marijampolė

Danielius buvo jauniausias iš penkių brolių. Metai, praleisti žemaičių žemėje, stipriai jį pririšo prie šių vietų. Pasak kito iškilaus, iš Skuodo apylinkių kilusio žemaičio – pedagogo, istoriko, kalbininko, kultūros veikėjo Broniaus Untulio (1883–1977), „žemaitiškoje Apuolėje, ten, kur skamba graudingos žemaičių dainos, kur žaliuoja lapuočiai tarp vingiuojančių upelių, krovėsi, tvėrėsi būsimasis daktaro būdas... Ten, savo gimtojoje Apuolėje, pamilo mažasis Danielius Lietuvos padangę, Lietuvos žmones, ten įėjo į jo kraują ir kūną kietas prie krašto prisirišimas [...]“.

Danieliaus tėvai buvo šviesūs žmonės, rūpinosi, kad jų vaikai būtų ne tik sveiki, viskuo, kas būtiniausia, aprūpinti, bet ir žinotų savo prakaitu uždirba-

Danielius Alseika (1881–1936) apie 1920-uosius metus. Fotografas nežinomas. Nuotrauka saugoma Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje, MAVB RS F267-2861, lap. 22. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

mos duonos kainą, kad ir mokslo saldžius vaisius pažintų. Danielių iš pradžių mokė tėvai, į sodybą užsukantys daraktoriai, taip pat ir vyresnysis brolis Albinas (1860–1943), tuo metu jau mokėsis kunigų seminarijoje, o vėliau klebonavęs Nemunėlio Radviliškyje, Jurbarko ir šio rajono Girdžių miestelyje.

Berniukas buvo gabus ir imlus mokslui, tad tėvai Danielių nuvežė mokytis į Skuode veikusią liaudies mokyklą. Kai ją baigė, vaikiną įstojo į Liepojos gimnaziją. Čia atsiskleidė jo tvirtas, žemaitiškas būdas. Jis iš kitų savo bendraamžių išsiskirdavo drausme, pasišventimu mokslui. Liepojoje pradėjo ryškėti ir jo, būsimo kovotojo už lietuvių tautos laisvę, švietimą, sveikatingumą, teisingumą, bruožai. Liepojoje Danielius tapo čia veikusių slaptų moksleiviškų kuopelių nariu, priklausė taip pat nelegalioms literatų kuopelėms, kurioms vadovavo būsimasis rašytojas Jonas Biliūnas (1879–1907). Susirinkę į literatų kuopelių užsiėmimus moksleiviai skaitydavo ir aptardavo savo parašytus referatus, o

(Nukelta į 20 p.)

labiausiai pavykusių darbų, tarp jų ir kūrinėlius, siųsdavo į Tilžę slapta leidžiamiems laikraščiams.

Liepojoje Danielius patyrė pirmąjį rimtesnį valdžios smūgį – rusų žandaro pulkininko Vonsiackio įsakymu jis ir kai kurie jo bendraminčiai už dalyvavimą konspiraciniame darbe buvo pašalinti iš mokyklos. Po to mokslą Danielius tęsė Marijampolės gimnazijoje. Čia jis išitraukė į pagrindinę veiklą, Suvalkijoje ir Žemaitijoje platino iš Prūsų gautą Lietuvoje uždraustą lietuvišką spaudą lotyniškais rašmenimis, padėjo organizuoti valstiečių susirinkimus. Turėdamas laisvesnio laiko, rašydavo žinutes ir didesnės apimties straipsnelius spaudos leidiniams – „Varpui“ ir užsienyje leistam „Ūkininkui“, dažniausiai jas pasirašydamas Kukučio slapyvardžiu. Gimnaziją baigė 1903 metais.

Studijos Varšuvoje, Dorpate ir visuomeninė, politinė veikla

Baigdamas gimnaziją svajojo tapti inžinieriumi, tad, siekdamas šio tikslo, 1903 m. įstojo į Varšuvos universitetą. Šiame mieste veikė lietuvių studentų draugija. Danielius tapo jos nariu. Mokydamasis Varšuvoje jis toliau bendradarbiavo su „Varpo“ redakcija. Baigti mokslų Varšuvoje jam nepavyko, nes, 1905 m. kilus streikui, jis buvo iš universiteto pašalintas. Šis įvykis tapo ir lemtingu viso jo gyvenimo posūkiu. Susidomėjęs medicina jis Estijos Dorpato mieste (dabar Tartu) pradėjo ją studijuoti. Kaip tik tuo metu Baltijos šalis pasiekė žinios apie Rusijos revoliucinius įvykius, kurie paveikė ir Lietuvos gyvenimą. Kaip yra rašęs pats Danielius, tada jis, būdamas demokratinių pažiūrų, nutarė grįžti į Lietuvą ir „revoliucinio darbo ieškoti Vilniuje“. Čia vaikiną 1905 m. per atostogas įsijungė į politinę veiklą, su bendraminčiais važinėjo po kaimus, organizavo valstiečius, ragino juos priešintis rusų valdžiai. Rudenį, prasidėjus mokslo metams, grįžo į Dorpatą. Kiek pabuvęs čia, kilus streikui, išskubėjo į Vilnių. Tai buvo Didžiojo Seimo išvakarės, Vilniuje būrėsi inteligentai, įvairių partijų atstovai. Danielius, kaip ir Ernestas Galvanauskas, Petras Ruseckas, kt., dalyvavo Didžiajame Vilniaus Seime kaip Demokratų partijos atstovas.

Knygoje „Vilniaus krašto lietuvių gyvenimas 1919–1934 m.“ (išleista 1935 m.) Danielius rašo, kad po Seimo lietuvių visuomenės veikėja, politikė Felicija Bortkevičienė (1873–1945) jam įteikė

revoliucinės literatūros ir kartu su Pranu Siūleliu išsiuntė į Trakų apskritį vykdyti Seimo nutarimų: šalinti policininkų, rusų pastatytų viršaičių ir kitų rusų ponų. Tada jis Švenčionių apskrityje surengė nemažai mitingų, jo suorganizuoti žmonės išvaikė daug rusų tarnautojų.

Po Švenčionių – vėl Vilnius. Čia jis dar kartą buvo aprūpintas agitacijai skirta literatūra ir šį kartą jau ilgesniam laikui iškeliavo į Švenčionių apskritį.

Tai, ko Danielius imdavosi, darydavo įsitikinęs, kad to reikia ir iš visos širdies – tokia buvo jo prigimtis. Todėl, tiek mokydamasis Liepojoje, tiek Marijampolėje, Varšuvoje, Dorpate, tiek ir įsijungęs į visuomeninį, politinį darbą Vilniuje ir Vilniaus krašte, jis visada būdavo įvykių sūkuryje ir pirmose gretose.

Atslūgus revoliuciniams įvykiams, jis vėl išvyko į Dorpatą ir kibo į medicinos studijas.

Be visuomeninės veiklos jis visada jautėsi lyg kokia žuvis be vandens, todėl Dorpate toliau dalyvavo čia veikusios Lietuvių studentų draugijos veikloje, tapo jos valdybos nariu, vienerius metus šiai draugijai vadovavo. Toliau jis bendradarbiavo ir spaudoje: iš Dorpato siuntinėjo publikacijas lietuviškiems leidiniams – „Lietuvos ūkininkui“, „Vilniaus žinioms“, „Lietuvos žinioms“, savo tekstus dažnai pasirašinėdamas Naujuko arba Studento D. A. slapyvardžiu. Per atostogas Lietuvoje steigė valstiečių sąjungos kuopas.

Sukuria šeimą

1908 m. Vilniuje veikusioje Antrojoje lietuvių dailės parodoje Danielius susipažino su akių gydytoja Veronika Janulaityte (1883–1971), kilusia iš Šiaulių rajono Malavėnų kaimo. Jos tėvai buvo pasiturintys valstiečiai – Matas Janulaitis ir Agota Janulaitienė (Petkevičiūtė).

Danielius ir Veronika iš karto vienas kitam pajuto simpatiją. 1908-aisiais Berlyne Veronikai buvo suteiktas medicinos mokslų daktarės laipsnis (ji tapo pirmąja lietuvaite akių gydytoja, igijusi tokį mokslinį laipsnį užsienyje). Tais pačiais metais darbo reikalais lankydamosi Dorpate Veronika aplankė Danielių. Tai jį nudžiugino, tad viešnią gražiai priėmė, surengė jos susitikimą su Lietuvių studentų draugijos nariais. Danieliaus pažintis su Veronika tęsėsi ir toliau, draugystę pakeitė meilė ir... 1910 m., kai jis baigė studijas, jie nutarė gyventi kartu ir susituokė. Veronika dar prieš vestuves buvo pradėjusi

verstis okulistės praktika, sėkmingai kurį laiką buvo dirbusi Simbirske, kur daugeliui žmonių atliko tada dar gana retas trachomos (lėtinės, užkrečiamos akių junginės liga, dar vadinama granuliuočiu konjunktyvitu), ir kataraktos operacijas.

Gydytojo darbo praktika Ukmergėje

Iš Dorpatu į Lietuvą Danielius sugrįžo būdamas diplomuotas ausų, nosies ir gerklės ligų specialistas. Kartu su Veronika jis įsikūrė anuomet gana aplenkėjusioje Ukmergėje. Kaip jam buvo įprasta, greitai ir čia įsijungė į visuomeninę, kultūrinę veiklą, pradėjo organizuoti koncertus, kitus renginius. Į juos pasikviesdavo Lietuvoje žinomus atlikėjus. Tarp jų buvo ir dainininkas (tenoras), kompozitorius, vargonininkas, choro dirigentas, pedagogas, pirmosios lietuvių operos „Birutė“ (1906) autorius Mikas Petrauskas (1873–1937).

Kiek vėliau Danielių paskyrė dirbti valsčiaus gydytoju į dabartinio Ukmergės rajono Siesikų miestelį.

Pirmojo pasaulinio karo išbandymai

1913 m. Danielius išvyko kelti kvalifikaciją į Vieną (Austrija). Netrukus aplankyti jo ir taip pat pasitobulinti į šį miestą atvažiavo ir Veronika. Kai 1914 m. rugpjūtyje laikraščių antraštės ėmė mirgėti pranešimais apie prasidėjusį Pirmąjį pasaulinį karą, Alseikos gyveno Austrijoje. Iš karto abu ėmė ruošti į Lietuvą. Patyrę daugybę įvairiausių nuotykių, šiaip taip ją pasiekė. O tuo laiku karas vis labiau plėtėsi. Danielių rusų valdžia mobilizavo į kariuomenę ir jis atsidūrė fronte – tapo karo gydytoju. Veronika buvo palikta dirbti Vilniaus Raudonojo Kryžiaus ligoninėje. Vėliau ji atsidūrė Voroneže, kur tuo metu jau buvo nemažai lietuvių pabėgėlių.

Danielius, tapęs kariškiu, neužmiršo visuomeninio, organizacinio darbo. Savo knygoje rašydamas apie tų metų įvykius, jis pasakoja apie Vakarų fronto lietuvių karininkų suvažiavimus, kuriuose dalyvavo.

Minsko laikotarpis

Alseikų gyvenime svarbus buvo Minsko laikotarpis. Į šį miestą pirmoji 1915 m. dirbti gydytoja atvyko Veronika. Iš karto ji ėmė rūpintis, kad ten būtų perkeltas Danielius. Dirbdama Minske ji buvo gydžiusi ne vieną Rusijos kariuomenės aukšto rango karininką. Tarp jų buvo ir fronto vadas Aleksejus

Veronika ir Danielius Alseikos 1915 m. Vilniuje. Fotografas nežinomas. Nuotrauka saugoma Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje, MAVB RS RS F391-633, lap. 2. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

Evertas. Kai šis vieną kartą apsilankė ligoninėje, kur įteikė apdovanojimus kariams, susitikęs Veroniką paklausė, kuo jai galėtų padėti. Ji paprašė vieno – perkelti vyrą į fronto užnugarį. Netrukus Danielius jau buvo Minske. Jį paskyrė dirbti 60 vietų turėjusios karo ligoninės vyriausioju gydytoju.

Minske Alseikoms vien darbo ligoninėje buvo per mažą. Laikmetis sunkus, daug kas pasimetęs, o Danielius stebino savo ryžtingumu ir iniciatyvomis. 1917 m. pabaigoje jis kartu su alytiškiu Antanu Krutuliu dalyvavo Petrapiilyje įvykusiame visos Rusijos lietuvių karininkų suvažiavime, į kurį jie atvyko kaip Minsko delegatai. Anot paties Danieliaus, ten priimti nutarimai daug kuo padėjo formuojant lietuvių kariuomenę Lietuvoje.

1918 m. vasario mėnesį vokiečiai užėmė Minską. Pasitelkę į pagalbą dr. Vladą Bagdoną, jau minėtą

(Nukelta į 22 p.)

Lietuvių sanitarinės pagalbos draugijos, poliklinikos steigėjai. Iš kairės: Danielius Alseika, Veronika Alseikienė, Antanas Krutulys. Fotografas nežinomas. Foroteprodukcija iš RKIC archyvo

Antaną Krutulį ir Pijų Mičiulį, Alseikos Minske įsteigė Lietuvių sanitarinės pagalbos draugiją, subūrusią daug inteligentų – gydytojų, kunigų ir gerbiamų kitų sričiųmonių. Jie pasirūpino, kad lietuviai pabėgėliai Minske būtų gydomi nemokamai. Draugijai pavyko pasiekti ir kad būtų įsteigtas patikros punktas, kuris turėjo padėti lietuviams grįžti namo į tėvynę.

Rusai, pasitraukdami iš Minsko, nebuvo spėję išsivežti karo ligoninės įrenginių ir inventoriaus. D. Alseika ir A. Krutulys ėmė rūpintis, kad šis turtas būtų išsaugotas. Vasario mėnesį Lietuvoje paskelbus nepriklausomybę, jie suprato, kad tokia ligoninė labai praverstų Lietuvai. Tada Alseikos ir jo draugų rūpesčiu karo ligoninė buvo pavadinta nuo karo nukentėjusių šalpos ligonine ir pradėta

Lietuvių sanitarinės pagalbos draugijos valdyba. Stovi Antanas Krutulys. Sėdi (iš kairės): Aleksandras Narbutas, Jurgis Šlapelis, Veronika Alseikienė, Jonas Basanavičius, Danielius Alseika. Fotografas nežinomas. Foroteprodukcija iš RKIC archyvo

rūpintis jos turto pervežimu į Lietuvą. Tam reikėjo vokiečių karinio štabo pritarimo. Minėto štabo karininkus gydė Danieliaus žmona. Paaiškėjo, kad vienas štabo narių 1906–1908 m. Berlyne studijavo kartu su ja. Ši pažintis lietuviams daug kuo padėjo gaunant vokiečių štabo pritarimą išvežti inventorių į Lietuvą.

1918 m. Minske D. Alseikos iniciatyva buvo įsteigta Lietuvių sanitarinės pagalbos draugija (jai nuo pat įsikūrimo iki 1936 m. vadovavo Danielius). Draugijos veikla greitai plėtėsi. Augo ir jos narių skaičius. Anot Danieliaus, „jokio partiškumo nežiūrėta“. Draugijos veikloje dalyvaudavo ir keletas lietuvių kunigų – Vincentas Borisevičius (1887–1946), vėliau tapęs Telšių vyskupu, Pranciškus Mirskis (1880–1940), Jonas Kunigėlis (1880–1932), Vladas Mironas (1880–1953; Lietuvos premjeras 1938–1939 m.).

Į Vilnių sugrįžta ne tuščiomis

Karas tęsėsi. Po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo pabėgėlių srautas toliau augo. Vokiečiai ėmėsi priemonių, kad pabėgėlių sumažėtų ir įvedė karantiną. Vis dėlto net ir tokiomis sąlygomis Alseikoms pavyko ligoninės įrangą iš Minsko pervežti į Vilnių – 1918 m. liepos 18 d. iš Minsko Vilniaus link pajudėjo keliolikos vagonų traukinys su visu ligoninės inventoriumi. O tada...

Savo atsiminimuose Veronika rašo: „*Vilniuje niekas mūsų nelaukė, Vilniuje dar laikėsi vokiečiai*“, tačiau didelis darbas, kurio ėmėsi Alseikos, jau buvo įpusėtas. Vilniuje naujai steigiamai medicinos įstaigai patalpos buvo surastos tada apleistame trijų aukštų pastate Vilniaus gatvėje. Čia ir buvo įsteigta poliklinika (vėliau – pirmoji lietuviška ligoninė šiame mieste). Jai nuo pat pradžių iki 1933 m. vadovavo D. Alseika. Čia nepasiturintys ligoniai būdavo gydomi nemokamai. Ligoninės personalas atliko didžiulį darbą kovodamas su trachoma Vilniaus krašte. Minėtą ligoninę ir draugiją Danielius įsteigė ne pelno ar garbės siekdamas. Anot jau minėto skuodiškio B. Untulio, „*jis savo ligoninėje buvo ir galva, ir širdis, bet visų pirma – širdis. Jis nusipelnė sau gerojo daktaro garbingo vardo*“. Šią ligoninę kaip vieną iš sėkmingiausių ir kultūringiausių lietuvių sumanymų Vilniuje tada vertino net ir lenkų bendruomenė, kitais atvejais neigiamai pasisakiusi prieš bet kurią kitą D. Alseikos visuomeninę veiklą.

Tuo laikotarpiu Vilniuje buvo uždaromos lietu-

viškos mokyklos, redakcijos, lietuviams uždrausta studijuoti Vilniaus Stepono Batoro universitete (dabar Vilniaus universitetas). Tokiomis sąlygomis daugelis inteligentų, aukštos kvalifikacijos specialistų iš Vilniaus išvyko. Alseikos liko dirbti savo įkurtoje ligoninėje ir toliau užsiėmė lietuviybės puoselėjimo veikla.

Teatro istorikas ir pedagogas Vytautas Maknys (1907–2003) savo knygoje „Lietuvių teatro raidos bruožai“ (1972 m.) yra neteisingai nurodęs, kad mirtinai D. Alseikos įsteigta ligoninėi 15 metų vadovavo A. Krutulyš. Pastarasis iš tiesų dirbo šioje ligoninėje – tačiau čia jis kurį laiką buvo tik ligoninės ūkio vedėjas.

Visuomeninė, politinė veikla Vilniuje ir Vilniaus krašte

Atvykę į Vilnių Alseikos apsigyveno Jogailos gatvėje – netoli savo įsteigtos ligoninės. Įsikūręs čia Danielius iš karto aktyviai įsijungė į visuomeninį ir politinį darbą, toliau vadovavo Sanitarinės pagalbos draugijai. 1918 m. spalio mėnesį jis buvo išrinktas į Lietuvos Tarybą. Kai 1920 m. rugpjūčio 27 d. Vilnių užėmė lietuvių kariuomenė, naujoji valdžia Danielių paskyrė Vilniaus krašto sveikatos reikalų vedėju. Netrukus, 1920 m. spalio 9 d., generolas Liucijus Želigovskis (1865–1947) su savo kariuomene užėmė Vilniaus kraštą. Okupacija užsitęsė 19 metų. Vilniaus kraštui tai buvo švietimo, lietuviškos spaudos persekiojimų, kitokių suvaržymų laikotarpis. Tais sunkiais metais D. Alseika Vilniaus taip pat nepalikio, nors Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto, kuriam jis vadovavo, reikalais ir lankydavosi Kaune.

1920-ųjų metų viduryje Valstiečių liaudininkų sąjunga D. Alseikai pasiūlė vykti į Jungtines Amerikos Valstijas (JAV) rinkti aukų kultūrinei veiklai, „Varpo“ bendrovei leidžiamoms knygoms, kitiems spaudiniams. Danielius į JAV išvyko ir dalyvavo bent pusšimtyje ten vykusių tautiečių susirinkimų, kuriuose, rinkdamas lėšas, pasakodavo politinę ir ekonominę situaciją Lietuvoje, gyvenimą Vilniuje bei Vilniaus krašte. Anot jo paties, visos šios kalbos buvo bendro tautinio, patriotinio turinio. Dalyvavo Danielius ir Čikagoje suorganizuotame didžiuliame lietuvių susirinkime, ten pasakė ilgą ir karštą kalbą, kurioje ragino paremti Vilniaus krašto lietuvių. Auką rinkti jam padėjo „Sandaros“ organizacijos skyriai. Per dešimtį mėnesių D. Alseikai

pavyko surinkti kelias dešimtis tūkstančių dolerių. Į Vilnių jis sugrįžo 1921-ųjų pabaigoje. Namuose Danieliaus laukė ne tik žmona Veronika, 1912 m. vasario 11 d. gimęs sūnus Vytautas, bet ir 1921-ųjų sausio 23 d. gimusi dukrelė Marija Birutė.

Sugrįžęs iš Amerikos, Danielius viešai paskelbė, kad pasitraukia iš partinio darbo. Nuo to laiko jis pasišventė visuomeninei veiklai, Vilniaus krašto lietuvių reikalams. Įsimintini jo žodžiai, išspausdinti 1904 m. „Varpe“: *„Mūsų pionieriai savo brolių naudai aukojo materiališkas jėgas, aukojo savo sveikatą, o kiti ir gyvastį: ugnis, kuri suteikė jiems tiek energijos, buvo karšta tėvynės meilė“*.

D. Alseika keletą metų nuolat buvo renkamas Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto, įtakingiausios ir svarbiausios organizacijos, tuo metu telkusios Vilniaus ir Vilniaus krašto lietuvių, pirmininku. Savo veiklą šis komitetas pradėjo 1919 metais. Prie jos ištakų kartu su kitais lietuviais inteligentais stovėjo Mykolas Biržiška (1882–1962), Juozas Tumas-Vaižgantas (1869–1933), D. Alseika. Su Laikiniu Vilniaus lietuvių komitetu lenkų valdžia palaikė ryšius kaip su Vilnijos lietuvių atstovybe. Tuo metu Komiteto veikla buvo labai reikalinga ir įvairiapusė, nes šiame krašte lietuviškų organizacijų tada trūko, valstiečiai buvo dar labai silpnai susipratę, o lenkai ignoravo lietuvių teises. Tai akivaizdžiai parodo ir tas faktas, kad tik 1924 m. į Vilniaus universitetą buvo vėl priimami Vilniaus Vytauto Didžiojo lietuvių gimnaziją baigę jaunuoliai. Tuo metinė politinė situacija Europoje ir Ženevoje veikusių Tautų Sąjungos pozicija Lietuvai ir Vilniaus klausimo sprendimui nebuvo palanki. Vis dėlto Vilniaus lietuvių komiteto nariai dirbo nenuleisdami rankų. Taip greitai laiku šiame krašte susikūrė nemažai naujų lietuviškų draugijų, buvo atidaryta šimtai mokyklų (vien Vilniuje veikė 160 lietuviškų pradžinių mokyklų), pradėjo eiti nemažai lietuviškų laikraščių, kuriuos, beje, vietos valdžia nuolat persekiodavo. Prievartą patyrė ir daktaras D. Alseika: ne kartą jo bute buvo daroma krata, du kartus jis buvo tremiamas į Kauną – vieną kartą tokios okupacinės valdžios paskirtos bausmės buvo išvengta tik įsikišus Tautų Sąjungos sekretariatui.

Visuomeninis darbas, vadovavimas šiai veiklai iš Danieliaus pareikalaudavo daug laiko ir sveika-

(Nukelta į 24 p.)

1927 m. Vilniuje pradėjusi veikti lietuvių kultūros, švietimo draugija „Kultūra“ (įsteigė Veronika Alseikienė, Stasys Matijošaitis ir Pranas Untulis) 1928 m. įkūrė ir oficialiai atidarė pradžios mokyklą. Nuotraukoje tarp kitų atidarymo šventėje dalyvavusių visuomenės veikėjų, moksleivių yra įamžinti: pirmoje eilėje sėdi: 6 – Stasys Kairiūkštis, 7 – Jurgis Šlapelis, 8 – Danielius Alseika, 9 – Veronika Alseikienė. Iš kairės stovi: 3 – Antanas Krutulys. Iš dešinės stovi: Jonas Karosas, Aleksandras Narbutas, Povilas Karazija, už moters baltu kostiumėliu – Bronius Untulis. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš: <https://inx.lv/J6S2r>

tos. Jo autoritetas tuo laikotarpiu tarp Vilniaus lietuvių buvo didžiulis. Dirbdamas Laikinajame Vilniaus lietuvių komitete, jis daug dėmesio skyrė ryšiams su Lenkijoje buvusiomis tautinėmis mažumomis (gudais, ukrainiečiais, žydais) ir lietuviams palankiais lenkais. Danieliaus rūpesčiu Varšuvoje buvo sudarytas komitetas, kuris nuo 1927 m. keturiomis kalbomis (prancūzų, vokiečių, anglų, lenkų) leido žurnalą „Natio“. Danielius daug kuo pats prisidėjo redaguojant šį leidinį. „Natio“ Lenkijos ir kitų Europos valstybių gyventojus, tarp jų ir politikus, informuodavo apie lietuvių ir kitų tautinių mažumų padėtį Lenkijoje, apie minėtų tautinių mažumų siekius, jiems daromas skriaudas ir kt.

Lietuvių, gyvenusių Vilniuje ir Vilniaus krašte, teisės tais metais būdavo ginamos įvairiausiomis priemonėmis: Komiteto iniciatyva būdavo spausdinami memorandumai, rengiami susitikimai su premjerais, ministrais Varšuvoje, dalykiniai susitikimai Ženevoje. 1927–1928 m. Vilniaus lietuviams nemažai sunkumų iškilo dėl į Vilnių iš Kauno persikėlusiu „plečkaitininkų“ veiklos. Lenkų remiami „plečkaitininkai“ leido laikraštį „Pirmyn“ ir pagarsėjo savo išsišokimais prieš Vilniaus krašto lietuvių visuomenę bei nepriklausomos Lietuvos valdžią. Ta „plečkaitininkų“ veikla buvo iš esmės skaldytojiška.

Lietuvių veiklai Vilniuje ir Vilniaus krašte vadovavęs Laikinas Vilniaus lietuvių komitetas palaikė glaudžius ryšius su Lietuvos Vyriausybe Kaune, kuri materialiai ir moraliai rėmė Komiteto veiklą, skyrė lėšų lietuviškų mokyklų, laikraščių steigimui Vilniuje ir Vilniaus krašte.

Dalyvaudamas visuomeninėje veikloje Danielius siekė bendraminčių

vienybės ir demokratiškumo. Ne visi laikėsi tokių pačių darbo principų. Pradėjus propaguoti idėją, kad visuomeninių organizacijų veikloje turi iškilti ir dominuoti kokia nors viena politinė grupuotė, Danielius tam pasipriešino. To laikotarpio nesutarimai Vilniaus lietuvių visuomenėje stipriai paveikė D. Alseiką, tačiau savo idėjų jis neatsisakė.

Lietuvių mokslo draugijos narys

Tuo laikotarpiu D. Alseika aktyviai dalyvavo ir mokslinėje veikloje. Nuo 1918 m. jis nuolat buvo renkamas Lietuvių mokslo draugijos valdybos, kuriai vadovavo XIX a. II p.–XX a. I p. lietuvių tautinio judėjimo veikėjas ir ideologas Jonas Basanavičius (1851–1927), nariu. 1927 m., mirus dr. J. Basanavičiui, Danielius organizavo jo laidotuves ir laikinai vadovavo šiai draugijai. Beje, J. Basanavičius anksčiau (1924 m.) buvo dirbęs ir Sanitarinės pagalbos draugijos vadovybėje.

Mokslo draugijoje D. Alseika skaitydavo saci referatus istorijos, sveikatos apsaugos ir kai kuriomis kitomis temomis. Veikla Mokslo draugijoje jį paskatino labiau gilintis į Vilniaus krašto ir visos Lietuvos istoriją, ypatingai į Vytauto Didžiojo viešpatavimo laikotarpį. Dienomis tam daug daug nelikdavo, tad dažnai prie rašomojo stalo jis dirbdavo naktimis. 1924 m. buvo išspausdintos dvi D. Alseikos knygos – „Lietuvos tautinė idėja istorijos šviesoje“ ir „Vy-

tauto Didžiojo sumanymas vainikuotis Lietuvos karaliaus vainiku“, 1927 m. išspausdinta kita jo studija – „Lietuvos unija su Lenkija Jogailos ir Vytauto Didžiojo laikais“, 1932 m. – knyga „Mokslo išradimai ir žmonių sveikata“, 1935 m. – „Vilniaus krašto lietuvių gyvenimas 1919–1934 m.“ Tuo laikotarpiu buvo paskelbta ir keletas jo brošiūrų medicinos bei sveikatos apsaugos klausimais.

D. Alseikos gebėjimai rašyti atsiskleidė 1904 m., kai jis pradėjo bendradarbiauti „Varpe“. Vėliau rašydavo straipsnius „Rytų Lietuvos“, „Lietuvos rytuose“, „Vilniaus aidą“ periodiniams leidiniams, redagavo laikraštį „Kelias“. Ypač jo polinkis dirbti spaudoje išryškėjo 1928 m., kai jis pasitraukė iš Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto pirmininko pareigų ir įsteigė žurnalą „Vilniaus šviesa“ (jį leido ir redagavo 1928–1929 m.). Tai buvo mokslo, literatūros leidinys, daugiausiai skirtas jaunimui. Šiame žurnale savo kelią pradėjo nemažai gabių publicistų. Vėliau leido laikraštį „Vilniaus žodis“, kuris ėjo iki pat 1939 m. (Danielius jį redagavo 1929–1931 m.).

D. Alseika labai rūpinosi ir jaunimo reikalais. Jis dėjo daug pastangų, kad ir lietuviai jaunuoliai lenkų okupacijos metais galėtų mokytis Vilniaus Stepono Batoro universitete, pasisakė prieš lietuvių jaunimo išvažiavimą iš Vilniaus į Kauną. Jis daug kuo prisidėjo ir prie „Kultūros“ draugijos darbo steigiant Vilniuje ir Vilniaus krašte lietuviškas mokyklas. Kauno Vytauto Didžiojo universitete 1932 m. įkūrus „Vilnijos“ korporaciją, D. Alseika už didelius nuopelnus Vilniui ir Vilniaus kraštui buvo išrinktas šios korporacijos garbės nariu – filisteriu.

Neilga, bet vaisinga buvo D. Alseikos pedagoginio darbo praktika – Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijoje jis kurį laiką dirbo higienos mokytoju.

Lemtinga Alseikų gyvenime tapo 1931 m. rugpjūčio 31 d., kai Danieliaus žmona Veronika su sūnumi Vytautu ir dukra Marija iš Vilniaus persikėlė gyventi į Kauną, o jis liko Vilniuje. Viena iš priežasčių buvo ta, kad Veronika, rūpindamasi savo vaikų tolesnėmis studijomis, norėjo, kad jie mokytųsi lietuviškame universitete, bet, matyt, tuo metu jau buvo atsiradę plyšių Danieliaus ir Veronikos santuokoje.

Tuo laikotarpiu susisiektis su Kaunu buvo sunkus – Vilnių ir Kauną skyrė demarkacijos siena, nebuvo tiesioginio susisiektimo geležinkeliu, važinėjant reikėdavo valdžios leidimų. Vilniuje Danielių lankydavo

dukra Marija, kuriai tėvas nuo pat mažens buvo autoritetas ir darė didelę įtaką. Jos dienoraštyje yra tokie žodžiai: „*Tavo, brangus tetukai, pėdomis ir aš žengsiu tolyn*“. Tėvo pavyzdys traukė ir sūnų, kurio polinkis rašyti, bendradarbiauti spaudoje išryškėjo dar 1927 m.

Po 1931-ųjų metų Danielius susidomėjo rentgenologija ir ryžosi gilintis į šią medicinos sritį. Jam pavyko iš amerikiečių gauti rentgeno aparatą, deja, ne patį geriausią... Po to jis daug laiko skirdavo ligoninės rentgeno skyriaus darbo tobulinimui, rūpinosi ir savišvieta. Greitai atsirado galimybė stažuotis Vienoje, tačiau, kai 1936 m. jis jau turėjo pakankamai lėšų tokioms studijoms, paaiškėjo, kad Danieliaus organizmą yra nualinę rentgeno spinduliai – prasi-dėjo kraujo užkrėtimas, ėmė kamuoti kitos ligos,

D. Alseikos gyvybės siūlas nutrūko 1936 m. gegužės 9 dieną. Jam tada buvo vos 55-eri. Danielių pašarvojo jo paties įsteigtoje ligoninėje. Pamaldos vyko lietuviškoje Šv. Mikalojaus bažnyčioje. D. Alseiką palaidojo Vilniaus Saulės (buvusiose Šv. Petro) kapinėse. Ant juodo granito antkapio yra iškalti šie žodžiai: „*Dr. D. Alseika, 1881–1936. Kovojęs dėl Vilniaus krašto ir tikėjęs geresne žmonijos ir lietuvių tautos ateitimi*“.

Alseika buvo tikras demokratas, didelis absoliutinės laisvės gynėjas, anot B. Untulio, paskutinis mūsų romantikas, aušrininkų, varpininkų tradicijose išau-gęs, jų visų dar neišsižadėjęs.

D. ir V. Alseika didžiavosi savo vaikais, o jie juos mylėjo, gerbė, iš jų ėmė pavyzdį. Abu jie buvo gabūs, imlūs mokslui. Vytautas Kazimieras Alseika tapo žurnalistu, žinomu Lietuvos ir JAV visuomenės veikėju, dukra Marija Birutė – pasaulinio garso archeologe, archeomitologijos pradininke, mokslininke.

1981 m., iš JAV į Lietuvą atvykusi Marija Birutė, prieš tai kasinėjusi Serbijoje ir kitur, nuvažiavusi į Skuodo rajoną, šluostydamosi ašaras kopė į Apuolės piliakalnį ir kalbėjo: „*Kaip man tai reikšminga, kaip man brangi Apuolė, Lietuvos archeologų (generolo Vlodo Nagevičiaus ir kt.) sistemingai tyrinėta nuo 1931 metų*“. Po šio apsilankymo savo tėvo gimtosiose vietose Marija Gimbutienė dar gyveno 13 metų. Pasiekusi mokslo aukštumas, savo atradimais, tyrinėjimais visame pasaulyje garsi mokslininkė, sunkios ligos pakirsta, mirė 1994 m. vasario 2 d. Kalifornijoje. Jos palaikai urnoje buvo parvežti

(Nukelta į 26 p.)

Danieliaus Alseikos kapas Vilniaus Saulės kapinėse. D. Mukienės nuotrauka

į Lietuvą ir palaidoti Kauno Petrašiūnų kapinėse šalia jos motinos amžinojo poilsio vietos.

Plačiausiai D. Alseikos gyvenimas ir veikla yra nušviesta jo paties parašytoje knygoje „Vilniaus krašto lietuvių gyvenimas 1919–1934 metais“. Nemažai įdomių faktų yra paskelbta ir Broniaus Makausko knygoje „Vilnijos lietuviai 1920–1939 metais“ (1991). Apie D. Alseiką daug informacijos yra ir J. Cicėno knygoje „Vilnius tarp audrų“ (1993) bei B. Šėmio (M. Biržiškos) knygoje „Vilniaus golgota“ (1930, ²1992), 1997 m. „Mokslo ir gyvenimo“ antrajame numeryje išspausdintame Vytauto Alseikos straipsnyje. Šiomis knygomis, bei informacija, paskelbta apie Danielių ir Veroniką Alseikas „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“, taip pat ir Skuodo muziejaus interneto svetainėje (prieiga internete – <https://inx.lv/J6ST2>), naudotasi ir rengiant šią publikaciją.

Atskiros (monografinės) biografinės knygos, skirtos išskirtinai tik Danieliui Alseikai, kol kas dar nėra išleista.

Parengta pagal Vytauto Alseikos tekstą, išspausdintą 1998 m. žurnalo „Žemaičių žemė“ 4 numerio 8–11 puslapiuose

Marija Birutė Alseikaitė GIMBUTIENĖ – mokslininkė, kuriai žemė atskleidė tūkstančius metų saugotas paslaptis

Marija Birutė Alseikaitė Gimbutienė (1921–1994) – mokslininkė, pasaulinio garso ir viena įtakingiausių lietuvių kilmės archeologų. Ji – archeomitologijos pradininkė, Lietuvos mokslų akademijos užsienio narė (1990), filosofijos mokslų daktarė (1946), Kalifornijos universiteto garbės profesorė (1975), Vilniaus universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto garbės daktarė (1993). Pagrindinė jos mokslinių tyrinėjimų sritis buvo postpaleolitinė (paleolitas). Ji daugiausiai tyrinėjo Europos neolito ir bronzos amžiaus kultūras, suformulavo Kurganų hipotezę.

Marija (kalbant ar rašant apie ją dažniausiai minimas tik jos pirmasis vardas) savo moksliniuose tyrimuose archeologiją, lingvistiką, etnologiją ir religijotyra sujungė į bendrą discipliną – archeomitologiją, kuri stipriai pakeitė Europos priešistorės sampratą. Ji iškėlė naują požiūrį į archeologiją, nes vykdydama archeologinius kasinėjimus ir juos aprašydama pradėjo savo radinius aiškinti ir juos interpretuoti, apibūdinti jų prasmę. Savo darbuose ji atskleidė Europos tautų, tarp jų ir baltų, priešistorę, evoliuciją, sukūrė koncepciją apie Senosios Europos kultūrą ir jos žlugimą, kai iš Eurazijos stepių Europą užplūdo indoeuropiečių gentys.

Marijos vaikystė ir jos mokslai

Marija gimė 1921 m. sausio 23 d. Vilniuje tuo metu gyvenusių gydytojų, visuomenės veikėjų Danieliaus Alseikos (1881–1936) ir Veronikos Janulaitytės Alseikienės (1883–1971) šeimoje. Augo kartu su vyresniu broliu Vytautu Kazimieru Alseika (1912–2002), kuris tapo žymiu Lietuvos ir JAV visuomenės veikėju, teisininku ir žurnalistu.

Mergaitė nuo mažens buvo žingeidi ir imli mokslui. Vaikystėje vasaromis ji daug laiko pra-